

УДК 811.111'37

Олена ЮСІКОВА

**ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ЛЕКСИЧНОЮ СИСТЕМОЮ ГУЦУЛЬСЬКОЇ
ГОВІРКИ СЕЛА БОГДАН РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Стаття присвячена деяким особливостям лексичної системи гуцульської говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що лексична система обстеженої говірки є цікавою як одиниця перехідної зони, яку формує Східна Гуцульщина, відмежовуючи говірки Закарпаття від гуцульських говірок Буковини. Увага зосереджена на тематичній групі лексики на позначення повсякденного побуту мешканців Богдана, яка включає лексико-семантичну підгрупу номенів на позначення реалій домашнього господарства. Значний проширок лексики становлять румунізми.

Ключові слова: діалектна система, лексичний рівень, карпатизм, румунізм, гуцульська говірка.

Лексична система гуцульських говірок здавна привертала увагу етнографів, фольклористів, мовознавців. Як відомо, дослідженню гуцульської лексики присвятили свої праці І. А. Панькевич¹, І. Г. Верхратський², Б. В. Кобилянський³,

---

¹ Панькевич І. А. Українські говори Підкарпатської Русі та суміжних областей (з приложенням 5 діалектологічних мап). – Ч. 1: Звучня і морфологія / І. Панькевич. – Прага, 1938. – 549 с.; Панькевич І. А. До питання генези українських закарпатських говорів / І. А. Панькевич // Славянская филология. – Т. 2. – IV Международный съезд славистов. – М.: Издательство АН СССР, 1958. – С. 164–199.

² Верхратський І. Говір батюків / І. Верхратський // Збірник Філологічної секції НТШ. – Т. 15. – Львів, 1912. – 306 с.; Верхратський І. Про говір галицьких лемків / І. Верхратський. – Львів, 1902; Верхратський І. Знадоба до пізнання угорско-руських говорів. Словарець / Відб. із Записок НТШ. – Т. 27–30. – Львів, 1899. – 276 с.

³ Кобилянський Б. В. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття. Присвята Всеволоду Ганцову / Б. В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. – Книга 1. – 1928. – К.: Друкарня Української Академії наук. – 180 с.; Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і Покутський діалекти) / Б. В. Кобилянський. – К., 1960. – 276 с.; Кобилянський Б. В. Лексичні взаємини східнокарпатських говорів української мови з говорами румунської та молдавської мов / Б. В. Кобилянський // Восточнославянско-восточнороманские языки, литературные и фольклорные связи. – Черновцы, 1966. – С.

Й. О. Дзензелівський⁴, П. М. Лизанець⁵, Б. К. Галас, К. Й. Галас, В. В. Піпаш, Ю. В. Піпаш⁶, Н. В. Хобзей⁷, Г. П. Клепикова, М. П. Лесюк, Т. В. Ястремська⁸ та ін. Важливе значення для дослідження лексичного складу говірок Гуцульщини мають дані загальномовних атласів слов'янських мов і регіональних діалектних словників⁹.

37–38; Кобилянський . В. Можно ли говорить о своеобразном балкано-карпатском союзе языков / Б. В. Кобилянский // Симпозиум по проблемах карпатского языкознания. Тезисы докладов и сообщений. – М., 1973. – С. 28–29.

⁴ Дзензелівський Й. О. Словник специфічної лексики говірок нижнього Подністров'я / Й. О. Дзензелівський // Лексикографічний бюлетень. – Вип. VI. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 36–54; Дзензелівський Й. О. Українські західнослов'янські лексичні паралелі / Й. О. Дзензелівський. – К: Наук. думка, 1969. – 212 с.

⁵ Лизанець П. М. Угорсько-українські міжмовні контакти (На матеріалі українських говорів Закарпаття). – Ужгород, 1970. – 430 с.; Лизанець П. Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые связи: Издательство АН Венгрии. – Будапешт, 1976. – 683 с.

⁶ Піпаш В. Закарпатська Гуцульщина: історико-етнографічний нарис [Текст] / В. Піпаш. – Вид. 2-е, переробл. та допов. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 68 с.; Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника Гуцульських говірок. Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області. – Ужгород: Ужгород. національний ун-т. – 2005. – 266 с.; Галас К. Й. Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті. – Ужгород, 1979 р. – 119 с.

⁷ Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник / Н. Хобзей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. – 216 с.

⁸ Клепикова Г. П. Славянская пастушеская терминология / Г. П. Клепикова. – М., 1974. – 256 с.; Лесюк М. Говірка села Ковалівка як відображення покутсько-гуцульського мовного суміжжя / М. Лесюк // Діалектологічні студії. – Вип. 4: Школи, постаті, проблеми [відп. ред. П. Ю. Гриценко, Н. В. Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. – С. 275–288. Лесюк М. В. Гуцульський діалект як складова української національної мови / М. В. Лесюк // Гуцульська школа. – Яворів, 1994. – № 1. – С. 33–37; Лесюк М. В. Історична зумовленість гуцульських діалектних форм / М. В. Лесюк // Гуцульщина : перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні. – Івано-Франківськ: Місто, 1994. – С. 105–108; Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування [Текст] / Т. Ястремська. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – 423 с.

⁹ Lexical atlas of the Hutsul dialects of the Ukrainian language / Comp. and ed. by Janusz Rieger; Linguistic Committee, Polish Academy of Sciences, Ukrainian Research Institute, Harvard University . – Warszawa : Semper, 1996 . – 390 p.; Общекарпатский диалектологический атлас: Выпуск 4 / Отв. ред. Я. Закревская. – Л.: Институт українознавства, 1993. – 182 с. – Карта. 381; Выпуск 7 / Отв. ред. Д. Петрович. – Белград, Нови сад, 2003. – 188 с. – Карти 676, 693; Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області України: Лексика: у 3-х частинах / Й. О. Дзензелівський. – Т. 1–3. – Ужгород, 1958–1993. Ч. 2. – 1960. – 263 с. – Коментар до карти 235; ALRn – Atlasul lingvistic Romîn. Seria naîa. – Buhureşti : Ed. Akad. RSR, 1956–1972. – Vol. 2. – С. 400; О. Горбач Словник говірки с. Бродина (пов. Радівці, Румунія) // Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 247–364; ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Укладачі: Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко, Т. Б. Лукінова та ін. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [Ред. колегія: О. С. Мельничук (голов. редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць та ін. – К.: Наук. думка. – Т. 1: А – Г / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1982. – 632 с.; Т. 2: Д – Кошці / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.; Т. 3: Кора – М / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1989. – 552 с.; Т. 4: Н – П / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. – 2003. – 656 с.; Т. 5: Р – Т / Уклад.: Р. В.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що на окрему увагу заслуговує аналіз діалектних особливостей регіону Східної Гуцульщини, до якого належить обстежена говірка села Богдан Рахівського району Закарпатської області. Саме гуцульські говірки Рахівщини відмежовують Закарпатський говір від гуцульських говірок Івано-Франківщини і Чернівецьчини¹⁰. **Метою статті** є опис деяких лексичних особливостей говірки, що дає змогу простежити локальні та інтерлокальні явища в її структурі.

Для говірок Рахівської Гуцульщини характерна велика строкатість лексичного складу. Це зумовлено сильним впливом сусідніх мовних ареалів і територіальною приналежністю цього регіону до різних держав протягом століть.

Тематична група лексики «Гірське вівчарство»¹¹ є особливо показовою для говірки високогірного Богдана. У цій групі функціонує значний шар карпатизмів. Наведемо лише деякі приклади: *требітта* 'музичний інструмент вівчарів на полонині', лексема румунського походження¹²; *колітба* (*кулітб'ка*) 'пристанище пастухів'¹³; *ритндз'е* 'висушений шлунок молодого ягняти, теляти для приготування закваски'¹⁴; *кл'ег* (вихідна форма *гл'ег*, *гл'ар*) 'частина шлунку молодого ягняти, якою сквашують молоко', запозичення з румунської мови¹⁵; *бербенітц'а* 'діжка для зберігання та транспортування молока на гірських пасовищах', лексема, на думку етимологів, є запозиченням з румунської або угорської мови, функціонує в польській мові¹⁶; інші значення в межах Карпатського регіону: 'дерев'яний посуд для зберігання бринзи в умовах гірського випасу овець', 'діжка для заквашування капусти, огірків'; 'діжка для транспортування ропи, соляного розчину для виготовлення бринзи'; *вутрда* 'солодкий сир, утворений виварюванням сироватки (овечий або коров'ячий)'¹⁷, інше значення в межах Карпатського регіону: 'густа речовина, яка збирається на поверхні перевареної сироватки', лексема турецького походження, функціонує в українській і західнослов'янських мовах, є східно-романських запозиченням.

Власне гуцульськими локалізмами в складі лексичної системи говірки є номени на позначення процесів заготівлі і сплаву деревини¹⁸. Ця лексика нині

Болдирев та ін. – 2006. – 704 с. ; Т. 6: У – Я / Уклад.: Г. П. Півторак та ін. – 2012. – 568 с. – С. 546.; Гуцульські світи. Лексикон / упоряд. Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович, Г. Дидик-Меуш. – Львів, 2013. – 668 с.

¹⁰ До ареалу Східної Гуцульщини належать села Рахівського району: Косівська Поляна, Росішка, Богдан, Відричка, Бребоя, Розтоки, Лути, Тростянець, Кваси, Белин, Ситний, Говерла, Ясеня, Костилювка, Ольхований, Круглий. Матеріал з говірки села Богдан був зібраний автором протягом 2010–2011 р.р.

¹¹ Найповніше ця тематична група гуцульської лексики представлена у дослідженнях: Клепикова Г. П. Знач. праця; Ястремська Т. Знач. праця.

¹² Гуцульські світи..., с. 598.

¹³ Там само, с. 335.

¹⁴ Там само, с. 525.

¹⁵ Там само, с. 85, 213; Етимологічний словник..., с. 531.

¹⁶ Гуцульські світи..., с. 42–43; Етимологічний словник..., с. 168.

¹⁷ Гуцульські світи..., с. 167; Етимологічний словник..., с. 440.

¹⁸ Ця тематична група представлена у дослідженнях: Сабадош І. В. Лісосплавна лексика українських говірок Карпат (Матеріали до «Лексичного атласу української мови») // Український діалектний збірник. – К.: Довіра, 1997. – Кн. 3. – С. 343–398; Манівчук В. В. Лексика лесоразработок в украинском языке (на материале говоров карпатского ареала). [Автореф. дис...канд.филол.наук/АН УССР. Ин-т языкознания им. А. А. Потебни] / В. В. Манівчук. – К., 1977. – 24 с.

перебуває в пасиві. Наведемо лише деякі приклади: *рiтзи* ‘жолоби, спеціально обладнані для спуску дерева з гір у долину’, лексема походить від нім. *riese* ‘жолоб для спуску дерева’¹⁹, румунізм *миглі’ет* ‘купа зрубаної деревини, колод’, мн. *миглі*, пор. рум. *mișla* – ‘купа’; гунгаризм *ракаши* ‘ліс, спущений з гір і складений у штабелі, нижній склад лісу’, пор. угор. *rakas* кутпа²⁰; *гат* ‘запруда з воротами на ріці’, *потв’ин* ‘випуск води з гаті’, *ватрта* ‘стеження за плотом, що пливе по ріці’. Гуцульським локалізмом є лексеми: *даратба* ‘пліт для сплаву деревини гірськими потоками’²¹.

Власне говірковим локалізмом можна вважати назву *скотатр’ка* ‘жінка-пастух’, бо, за твердженнями інформаторів, у говірках сусідніх сіл для жінки-пастуха функціонує назва *матієрка*.

У тематичній групі лексики на позначення повсякденного побуту мешканців Богдана майже кожна з лексем має сітку фіксацій у інших південно-західних діалектах української мови, реалізуючись широким семантичним гніздом. Наведемо лише деякі приклади лексем цієї тематичної групи, серед них номені праслов’янського походження: *гран* ‘перегорілі дрова’, лексема відома в чеській, словацькій, сербо-хорватській, словенській мовах²², *велитка гран* ‘добре натоплена піч’, *иглат*²³, *керниця’а*²⁴, *итграшка*²⁵, *потстіл* ‘ліжко’²⁶, *горнець* ‘горщик’²⁷; *обрутс* ‘скатерть’, *бетрдо* ‘частина ткацького верстата’, *перехретст’е* ‘пристрій для намотування ниток у снувалці’, *веретта* ‘домоткана доріжка, покривало’²⁸, *літжник*²⁹, *кломч’е* ‘найгірший ґатунок прядива’³⁰; *чотитри натсма* ‘пучок ниток для закладання у верстат’, *нитти* ‘нитки’; *гатчі* ‘чоловічі штани’³¹; *учкутп* ‘шнурок для зав’язування чоловічих штанів’; *гутн’а* ‘верхній сукняний одяг’³², *каптуттп’і* (капчурі) ‘вовняні шкарпетки з різнокольорових ниток’³³, *кресатн’а* (*крисал’а*) ‘шапка в чоловіків’³⁴, *вустаяж’і* ‘вишита частина в жіночій сорочці’³⁵, *натзух’і* ‘вишита частина в чоловічій сорочці’; *сир’атк*³⁶ (лексема запозичена в болгарську, чеську, польську, молдавську мови); назви вбрання молодой: *косичкит в молодотій* ‘коси в молодой’, *в’инетц* ‘вінок у молодой’; *детревце*, *детревце з рутти* ‘прикрашена

¹⁹ Гуцульські світи..., с. 524.

²⁰ Чоповський В. Ю. З експедиційних досліджень. Лісорубська лексика українців Карпат / В. Чоповський // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 6 (328). – С. 94–98.

²¹ Гуцульські світи..., с. 219–220.

²² Гуцульські світи..., с. 200; Етимологічний словник..., с. 585.

²³ Гуцульські світи..., с. 295.

²⁴ Там само, с. 315.

²⁵ Там само, с. 296.

²⁶ Там само, с. 492.

²⁷ Етимологічний словник..., с. 569.

²⁸ Етимологічний словник..., с. 354.

²⁹ Гуцульські світи..., с. 368.

³⁰ Там само, с. 325.

³¹ Там само, с. 483.

³² Там само, с. 620.

³³ Там само, с. 312.

³⁴ Там само, с. 350.

³⁵ Там само, с. 167.

³⁶ Білецький-Носенко П.П. Словник української мови / П.П. Білецький-Носенко // [Підготував до видання] В. В. Німчук. – АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1966. – 422 с.

верхівка смерічки, атрибут обрядодій³⁷, що є загалом найпоширенішою назвою весільного деревця на територіях Західної України³⁸, представлена назва й на території Румунії³⁹; спільними для гуцульських говірок Рахівщини, Закарпатських та інших південно-західних говорів є атрибутиви праслов'янського походження *смагл'етве* 'невідбілене (полотно)', *черлетний* 'червоний'⁴⁰; *ваттра* 'вогонь у печі', 'вогонь вогнища' – спільнослов'янське запозичення з давньоіранської мови через турецьке або циганське посередництво⁴¹; гунгаризми: *коч'ітйа* 'колиска', *р'атндочка* 'каганець', *погатр* 'склянка для горілки'; *ч'ітзми* 'чоботи', *бокотнці* 'ботинки'⁴² (деякі форми потрапили в гуцульські говірки через посередництво чеської та румунської мов); *бесатги* 'сакви', лексема прийшла з латинської мови через польське і чеське посередництво⁴³; полонізми: *гатраш* 'вовняні кольорові нитки'⁴⁴, *із гатрашу плет'ітн'е* 'заплетені в молоді коси зі стрічками з гарашу', у старопольській мові *гатрус* 'рід вовняної тканини'; *пац'орки* 'різнокольорові намистини', назва характерна не лише для Гуцульщини, Буковини, а й для Закарпаття⁴⁵; *фатиний* 'гарний'⁴⁶; *ч'ітчка* 'квітка'⁴⁷ – запозичення з турецької мови через посередництво румунської. Ці лексеми представлені в словниках Гуцульського говору⁴⁸, у Словнику бойківських говірок Онишкевича⁴⁹, у Словнику буковинських говірок⁵⁰, в атласах суміжних територій⁵¹.

Для Східної Гуцульщини властива значна кількість лексем-романізмів. Частина з них потрапила в говірки Рахівщини через діалекти української мови, що межують з ними (закарпатські, гуцульські на Івано-Франківщині і Чернівеччині, буковинські та бойківські говірки). У тематичній групі назв рослинного світу функціонують романізми: *йатфина* 'чорниця'⁵², *атрніка* (*атжн'іка*) 'назва лікарської рослини *Arnica montana*, що росте в Карпатах', лексема є запозиченням з новолатинської мови, діалектні форми прийшли в українські говірки з румунської мови⁵³. У другій половині XIX – на початку XX

³⁷ Гуцульські світи..., с. 224.

³⁸ Гуцульські світи..., с. 135; Етимологічний словник..., с. 400.

³⁹ Горбач. Зазнач. праця, с. 271.

⁴⁰ Гуцульські світи..., с. 637.

⁴¹ Гуцульські світи..., с. 255–256; Етимологічний словник..., с. 239.

⁴² Етимологічний словник..., с. 224.

⁴³ Там само, с. 176.

⁴⁴ Етимологічний словник..., с. 471.

⁴⁵ Й. О. Дзензелівський. Українські..., с. 100.

⁴⁶ Там само, с. 611.

⁴⁷ Гуцульські світи ..., с. 641.

⁴⁸ Гуцульські говірки. Короткий словник. – Львів, 1997 – Ін-т ук-ва ім. І. Крип'якевича НАНУ – відп. ред. Закревська. – 232 с. ; Гуцульські світи ..., Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали

⁴⁹ М. Й. Онишкевич. Словник Бойківських говірок: [у 2 т.] / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 2. – 496 с.

⁵⁰ Словник Буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк – Чернівці: Рута, 2005. – 2005. – 688 с.

⁵¹ В. Латта Атлас українських говорів Східної Словаччини / Василь Латта; наук. і картограф. допрац. та упорядкув. З. Ганудель, І. Ріпка, М. Сополіга. – Братислава: Словац. Пед. вид-во, Пряшів: Відділ укр. літ-ри, 1991. – 392 карти з коментарями. – 553 с.

⁵² Гуцульські світи ..., с. 24; Етимологічний словник..., с. 98.

⁵³ Там само, с. 87.

ст. романізми проникали на Закарпаття й через західнослов'янське (польське або чеське, словацьке) посередництво та через угорську мову, зокрема через польське посередництво проникла до говірки лексема *татбла* 'дощечка для кулінарних потреб', 'дошка для розкачування тіста', що має паралелі в говірках Хустщини⁵⁴. Говірки Рахівщини протягом століть уходили до Карпато-Дунайської зони інтерференції. Більшість румунізмів, представлених у досліджуваній діалектній системі, в екстралінгвістичному плані є результатом валаської колонізації (про це свідчать старі назви населених пунктів у межах Східної Гуцульщини, що представлені в картотеці Матеріалів до Словника говірок Закарпатської області М. А. Грицака⁵⁵). Румунізми є наслідком безпосередніх контактів українського та румунського населення Карпат у ході спільного історичного розвитку, а поява їх в українських говірках Рахівщини викликана подібними традиціями у веденні народного господарства та в організації побуту. Вони можуть бути датовані XVI–XVII ст.ст., хоча не виключена можливість їх існування в досліджуваних говірках і раніше, якщо враховувати, що перші контакти румунської та української мов у досліджуваному регіоні датуються XIV ст. Наведемо деякі приклади: *снутза* (*снутдза*) 'попіл, гаряча зола; 'попіл на вогнищі в лісі, в полі' (паралелі простежено в говірках Хустщини⁵⁶); *гачутга* 'молода смерека'⁵⁷, лексема в діалектах румунської мови функціонує зі значенням '2-метровий буковий стовбур'; *нуттера* (*нуттара*) 'велика посудина, куди зливають проціджене овече молоко', інші значення в межах Гуцульського говору: 'жбан для води', 'велика посудина, куди зливають молоко під час приготування їжі' (румунське *нутер* 'сила')⁵⁸; *татїстра* 'велика торба з поворозками', інші значення в межах Гуцульського говору: 'сумка пастуха', 'торба, мішок, у якому дають коням їсти'⁵⁹; запозиченням з молдавської мови є назва *ке'птатр* 'хутряна безрукавка'⁶⁰; румунізм *батнуш* (*бануж*) 'страва на кукурудзяному борошні з додаванням сметани'⁶¹ має в досліджуваній говірці семантику, зумовлену територіальними особливостями приготування цієї страви⁶². Румунізмом є також назва *ч'ер* 'рідкий куліш'. У говірці поширене

⁵⁴ Кьорян Г. В. Романізми в українських говорах Хустщини [Рукопис] : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. В. Кьорян. – К., 2001: НАН України, Ін-т укр. мови. – С. 5.

⁵⁵ Картотека Матеріалів до Словника українських говірок Закарпатської області М. А. Грицака зберігається у відділі діалектології Інституту української мови НАНУ.

⁵⁶ Кьорян Г. В. Знач. праця, с. 5.

⁵⁷ Гуцульські світи ..., с. 179; Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології / А. Онищук // Матеріали до української етнології. – Т. XI. – Львів, 1909. – с. 10; Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Укладачі: Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко, Т. Б. Лукінова, О. С. Мельничук, Г. І. Нікулін, Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, Н. С. Родзевич, Н. П. Романова, В. Г. Скляренко, І. А. Стоянов, В. А. Ткаченко, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [Ред. колегія: О. С. Мельничук (голов. редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко. – К.: Наук. думка. – Т. 1: А – Г / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. – 1982. – 632 с. – с. 484; Верхратський І. Знадобы до словаря южнорусского. Львів, 1877.

⁵⁸ Верхратський І. Говір батюків ..., с. 24.

⁵⁹ Гуцульські світи..., с. 588.

⁶⁰ Гуцульські світи..., с. 315.

⁶¹ Гуцульські світи..., с. 33, 356; Етимологічний словник ..., с. 128, 136.

⁶² Страву *ба $\square$ нуш* готують у Богдані за гуцульським рецептом: сметану кладуть у

порівняння: *Voda íak c'ер* 'Про забруднену воду в ріці': *Taká dúже велика вода íшла, шо не дай Бóже, та така íак c'еротк, тудí лавíни дес' тудí сходíли*; похідна лексема *c'ерок* має значення 'т. с.', інше значення в межах Гуцульського говору: 'пінка на молоці'; *мелатí* 'кукурудза (рослина)'; 'кукурудза, зерно з неї'; лексема є запозиченням з молдавської мови⁶³. Румунізми через Гуцульські говірки потрапляли в діалекти угорської, словацької, польської, чеської мов. Вони об'єднують Рахівщину з ареалами побутування Закарпатських, Буковинських та Покутських діалектів української мови.

Для регіону загалом властиві стійкі паралелі з гуцульськими говірками Івано-Франківщини і Чернівеччини. Наведемо деякі приклади. Зокрема, назва *гíд* 'рік' (у говірці Богдана – *gi'd*), як засвідчує карта АУМу⁶⁴, формує у гуцульських говірках окремий ареал, і лише обмежено представлена в частині закарпатських і буковинсько-покутських говірок.

Й. О. Дзензелівський закцентував увагу дослідників на тому, що: 1) через територію Рахівщини проходить межа Закарпатського й Гуцульського говорів; 2) зона Рахівщини розмежовує південно-східні і західно-слов'янські лексичні особливості діалектного масиву Карпатського регіону. Учений простежив ці явища на основі найдавніших діалектних відмінностей⁶⁵, а саме на прикладі ізоглоси лексем *патсіка* 'вулик' (назва характерна для Рахівщини й для досліджуваної діалектної системи) і *пчолитнец* 'вулик' (назва характерна для інших районів Закарпаття). У говірці Богдана функціонує лексема *весіл'ет* 'релігійний обряд весілля'. Ця назва поширена лише на Рахівщині, ізоглоса обрядового терміна *весіл'ет* продовжується в гуцульських говірках Івано-Франківщини та Чернівеччини⁶⁶. На інших територіях Закарпаття лексема *весітл'а* має інше значення 'веселість'. У значенні обрядового терміна, на думку Й. О. Дзензелівського, лексема відома в українських пам'ятках з XV ст., до заселення гуцулами сучасної Рахівщини в XVI–XVIII ст.ст., до періоду зіткнення Гуцульського діалектного масиву з Закарпатським, бо інакше іновіація поширилася б і далі на захід, витискаючи давнішу назву *сватд'ба*⁶⁷. Лексема *сватд'ба* також представлена в текстах з досліджуваної говірки, але трапляється рідше. Як засвідчують матеріали АУМу, ареал лексеми *котвач* охоплює лише говірки Закарпатської області⁶⁸. Наші спостереження підтверджують функціонування лексеми *котвач* у досліджуваній діалектній системі Східної Рахівщини. Утворення з суфіксом *-ач* загалом є характерним для південних слов'ян, з суфіксом *-аль* – для східних і західних⁶⁹. Лексема *котвач*, на відміну від назви *коватл*, представлена в сербохорватській, словенській, болгарській, верхньолужицькій мовах. Назва *кленетц* функціонує в говірці з семантикою

каструлю, додають кукурудзяне борошно, варять і мішають *кулеш'е*□*ром* 'спеціальною палиця для розмішування кулеші', щоб вона пустила масло, готову страву їдять з кислим молоком.

⁶³ Гуцульські світи..., с. 390.

⁶⁴ АУМ – Атлас української мови: у [3-х томах]. – Т. 2. – Волинь. Надністрянщина. Закарпаття і суміжні землі / голов. редкол. І. М. Матвіяс (голова), Я. В. Закревська, А. М. Залеський [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1988. – 521 с. – К. 353.

⁶⁵ Там само, с. 100.

⁶⁶ Дзензелівський Й. О. Українські..., с. 29.

⁶⁷ Там само, с. 30.

⁶⁸ АУМ..., к. 138.

⁶⁹ Там само, с. 77.

‘ковальський молоток’, ‘молоток для вирівнювання коси перед тим, як гострити її брусом’: *котвач кленцетм клетпле, дотки зал’ітзо тетпле*, на відміну від Закарпатського говору й Гуцульських говірок Івано-Франківщини і Чернівецьчини, де лексема функціонує зі значенням ‘гвіздок’⁷⁰. Лексема в значенні ‘гвіздок’, ‘саморобний гвіздок’ співіснує на Закарпатті з назвою *гвизд*⁷¹, що характерно й для говірки села Богдан. Фонетичний варіант лексеми *ложка* – *литжка*⁷² вирізняє Рахівський, Тячівський і південно-східну частину Міжгірського району Закарпаття від інших територій, ізоглоса продовжується в гуцульських говірках Івано-Франківщини та Чернівецьчини, у деяких бойківських говірках⁷³. У аналізованих текстах з говірки Богдана засвідчуємо активне використання стверджувальної частки *йо* ‘так’. Уживання цієї частки вирізняє Рахівщину та Тячівщину від інших районів Закарпаття, південно-західного наріччя й українських говорів загалом⁷⁴.

Отже, можна зробити **висновок**, що матеріал з говірки села Богдан Рахівського району Закарпаття відображає ті історичні процеси, які відбувалися в мові жителів цієї території протягом віків. Проаналізовані лексеми засвідчують, з одного боку, що досліджувана діалектна система є інтерлокальною, функціонуючи як складова південно-західного діалектного масиву, Карпатської зони інтерференції, тоді як із другого, – репрезентує локальні особливості гуцульської говірки на території Закарпаття. Аналізований матеріал відкриває **перспективи** для подальшого вивчення глибокого зв’язку між етнокультурними, історичними й мовними рисами гуцульських говірок у складі діалектного масиву Карпат.

Юсикова Елена

Из наблюдений над лексической системой гуцульского говора села Богдан Раховского района Закарпатской области

Статья посвящена некоторым особенностям лексической системы гуцульского говора села Богдан Раховского района Закарпатской области. Актуальность нашего исследования обусловлена тем, что лексическая система обследованного говора интересна как единица переходной зоны, которую формирует Восточная Гуцульщина, отделяя говоры Закарпатья от гуцульских говоров Буковины. Внимание сосредоточено на тематической группе лексики для обозначения повседневного быта жителей Богдана, которая включает лексико-семантическую подгруппу имен для обозначения реалий домашнего хозяйства. Значительная прослойка лексики составляют румынизмы.

Ключевые слова: диалектная система, лексический уровень, карпатизм, румынизм, Гуцульский говор.

⁷⁰ Там само, с. 75.

⁷¹ Дзензелівський Й. О. Лігнівстичний атлас...Ч. 1., карта 96, Ч. 2., коментар до карти 235; Гуцульські світи..., с. 324.

⁷² Гуцульські світи..., с. 365.

⁷³ Дзензелівський Й. О. Українські..., с. 85; Грицак Є. Лексика с. Сушиці Рикової у Старосамбірщині / Грицак Є. Літопис Бойківщини. – Ч. 10. – Самбір, 1938 // [Передрук.] Є. Грицак. Вибрані українознавчі праці. [Вступ та ред.] М. Лесів. [Підготував Володимир Пилипович]. – Перемишль, 2002. – С. 188–202. – с. 107.

⁷⁴ Й. О. Дзензелівський. Українські ..., с. 15.

Yusikova Elena

From observations over the lexical system of the hutsulsky government of the village of Bogdan Rakhovskogo Rayogue of the Zakarpatsk Region

The article is devoted to some peculiarities of the lexical system of Hutsul dialect of Bogdan village of the Rakhiv district of the Transcarpathian region. The relevance of our study is due to the fact that the lexical system of the surveyed dialect is interesting as a unit of the transition zone, the Eastern Hutsulshchina forms, separating the dialect of Transcarpathia from the Hutsul dialects of Bukovina. Attention is focused on the thematic group of vocabulary for the everyday life of the inhabitants of Bogdan, which includes lexical and semantic subgroups of names to refer to the realities of the household. A significant stratum of vocabulary are the Romanian borrowings.

Key words: dialect system, lexical level, carpathism, Romanism, Hutsul dialect.